

*Др Мирко Васиљевић,
професор Правног факултета у Београду
и председник Савезне арбитраже при ПКЈ*

Хармонизација југословенских привредних прописа (са прописима земаља Балкана, југоисточне и централне Европе и чланицама ЕУ)

*Credere nil vitium est, vitium est quoque credere
cuncta!*

*(Подрешно је ништа не веровати, подрешно
је и све веровати)!*

1. Економске интеграције као одговор глобализацији

Време затворених економија без икакве сумње је прошлост. Свет данас све више поприма обресе једне економије, иако је пут до тога свакако дуг. Под снажним таласом транснационалног капитала свет се све више поларизује на моћни “Центар” и немоћну “Периферију” или “Полупериферију”. У том смислу врши се и глобализација и институционализација политичког одлучивања - ствара се тзв. “Светска влада” (“Самит Г-7+1”) са својим продуженим рукама у разним економско-политичким и војним институцијама (ММФ, Светска банка, Међународна банка за обнову и развој, НАТО). Рама уз рама са овим институцијама се налазе и институције УН-а. На овај начин својеврсна “коалиција најбогатијих” установљава јединствена “правила игре” и креира глобалну стратегију управљања и контроле над “Трећим светом,” чиме ствара отворен простор за егзистентност светског економског поретка.¹⁾

Глобализација ипак није у свему универзална. Тзв. “Центар” одликују три различите форме капитализма које се такође налазе у међусобном ривалству. Прву форму представља “Хиперлиберални”, “Казино” или “Дарвинистички капитализам”, као облик капитализма који се уздиже на темељу моћног таласа транснационалног капитала, а који се на Истоку у процесима транзиције манифестује као тзв. “Шок терапија”. Другу форму представља западно-европски “социјални капитализам,” који одржава извесну меру равнотеже између економске конкурентности и државе благостања. У овој форми капитализма демонтажа државе благостања не добија облик “Шок терапије” захваљујући отпору запослених. Најзад, трећу форму капитализма представља јапански, патерналистички капитализам, који се темељи на укршћању конфучијанске и западне цивилизације (особена равнотежа између слободе индивидуе и кохезије групе).

Регионалне и целовите културолошке особености, дакле, одликују и различите врсте капитализма. Која је алтернатива за нас супериорнија? Чини се да би наш прави избор морао бити истовремена борба за *свећу иржиии* (свет приватне својине у свом изворном облику и у свом колективном подруштвљеном облику, облику акционарске својине) и *свећу социјалног интјервенционизма* - идеја социјалне равнотеже и “социјалног капитализма” (спој капитализма и демократског социјализма). Борба за оплемењивање капитализма и његов виши ниво не наступа касније већ одмах и органски је део његовог конституисања. Ово је и био пут стварања “социјалног капитализма.”²⁾

Модел “социјалног капитализма” сам по себи подстакао је снажне интеграционе процесе на нивоу националних економија, што је и основа стварања ЕЕЗ, односно ЕУ. Ова асоцијација настала је у почетку као чисто економска заједница (идеја стварања заједничког тржишта), да би Уговором из Маастрихта унапредила и овај квалитет (идеја стварања јединственог унутрашњег тржишта) и постала и својеврсна политичка заједница (пут од Рима и Оснивачког уговора из 1957. године до Маастрихта 1992. године).³⁾

2. Правни поредак Европске уније

Како је Европска унија настала првенствено из економских потреба, то су и расправе о њеном правнополитичком карактеру (федерација или конфедерација) мање-више изостале, а посебно је актуелизовано питање о карактеру њеног правног поретка. Већина теоретичара је мишљења да Унија није међународна организација, већ наднационална (супранационална) организација, чије

1. Више: *Печуљић-Табороши*, Четврти талас-транзиција, Београд, 1997, стр. 49. и даље.
2. Упореди: *Печуљић-Табороши*, нав. дело, стр. 139; *Васиљевић*, Привреда, прописи и приватизација, Право и привреда, 5-8/97, стр. 9-10; *Б.Бабић*, Прелаз у транзицији, Бгд., 1996, стр. 89-91.
3. Види: *Лојандић-Јањевић*, Уговор о Европској унији - од Рома до Маастрихта, Београд, 1995.

чланице део свог суверенитета са националног преносе на наднационални ниво. И Суд правде Европске уније окарактерисао је њен правни поредак као “посебан правни поредак интегрисан у правни систем држава чланица.”⁴⁾

У поређењу са националним правним системима правни систем Европске уније не представља заокружен (кохерентан) правни систем, будући да не постоје кодификовани закони-законици по појединим правним областима и поред чињенице да обухвата преко 2000 разних прописа и преко 4000 одлука Суда правде и Првостепеног суда. Најбројнији прописи Уније су у области компанијског права и берзанског права, будући да су циљеви оснивања ове асоцијације првенствено економски (како се са остваривањем ових циљева Унија већ заокружује, то све више долазе до изражаја и њени политички циљеви који се имплементирају кроз одговарајуће правне акте). И поред бројности прописа Уније у области компанијског и берзанског права, који се у државама чланицама углавном примењују кроз имплементацију у националне законе, и у овим областима постоје бројни национални прописи, било стога што је то домен надлежности држава чланица, било стога што у тим областима још нису донети одговарајући прописи Уније, као стварно надлежне.

Правни поредак Европске уније интегрисан је у правне системе држава чланица по два основа. Први, кроз специфичан систем расподеле надлежности између Уније и држава чланица. Други, кроз наднационалну примену права Уније у државама чланицама.

а) Систем расподеле стварне надлежности

Основни принципи расподеле стварне надлежности између Уније и држава чланица су принцип супсидијарности и принцип претпоставке надлежности држава чланица. *Принцип супсидијарности* значи примарност надлежности држава чланица и секундарност надлежности Уније - виши нивои су “супсидијарни” или помоћни нижим нивоима. *Принцип претпоставке* надлежности држава чланица значи да је у њиховој надлежности не само оно што је изричито прописано конститутивним актом Уније, већ и све друге надлежности које нису додељене Унији путем оригинерних аката.⁵⁾ Ипак, и тамо где се ради о надлежностима резервисаним за државе чланице (*ишв. задржане надлежности* - без обзира да ли су задржане експлицитно или по претпоставци надлежности), судска пракса Суда правде дозвољава интервенције Уније у ове области, уколико је то неопходно да се спречи да различита пракса држава чланица у тим областима не угрози остваривање циљева Уније, с тим да ова интервенција може ићи само до тог обима који обезбеђује остварење тих циљева (принцип веће погодности пра-

4. Цитирано према: Б. Ракић, Хармонизација југословенског права са правом Европске уније, Београд, 1997, стр. 82-92. О овом види више код: Вукадиновић, Право Европске уније, Београд, 1996, стр. 32-36.

5. Вукадиновић, нав. дело, стр. 46-47; Ракић, нав. дело, стр. 84.

ва Уније за остваривање циљева Уније и принцип недовољности националног права). Најзад, постоје и тзв. *конкурентне надлежности* Уније и држава чланица у неким областима које иначе спадају у искључиву надлежност Уније, али Унија из разних разлога није одређено време преузела вршење тих надлежности. Државе чланице при вршењу ових надлежности нису потпуно слободне, већ су везане општим принципима права Уније и обавезом да сарађују са Унијом. Када Унија преузме у потпуности вршење надлежности које су биле конкурентне гаси се надлежност држава чланица, с тим да ако оне ипак доносе у тим областима нека своја правила онда она не смеју бити супротна праву Уније, а ако је то случај, онда у складу са принципом примата права Уније у односу на национално право у тим областима, та национална правила остају без дејства.

б) Наднационална примена права

Наднационални (супранационални) карактер примене права Уније испољава се у неколико праваца. Први, директна примена. Други, директно дејство.

Под директном применом подразумева се подобност правних норми Уније да буду директно примењиване од стране националних судова и посредно и Суда правде, без доношења накнадних легислативних или управних аката. Оснивачким актом Уније, међутим, није директно одређено који њени акти имају директну примену. Оснивачким актом је без сумње једино тзв. правилима Уније призната директна примена у државама чланицама, што није случај са осталим секундарним изворима права Уније. Ипак, Суд правде је преко појма тзв. директно дејства практично проширио директну примену права Уније у државама чланицама и на одређене одредбе Уговора о оснивању, директиве и одлуке, односно друге секундарне изворе права Уније.

Под директним дејством подразумева се подобност права Уније да непосредно креира права и обавезе на које се могу позивати појединци без интервенције управних или судских органа. Одредбама права Уније са таквим дејством национални судови, а у поступку одлучивања о претходним питањима и Суд правде, су дужни да пруже потребну заштиту. Које одредбе права Уније су способне за директно дејство као потпуне норме без додатних аката држава чланица ствар је тумачења. Ипак, Суд правде је константно проширивао домен одредби права Уније са директним дејством из правнополитичке потребе да прошири заштиту права појединаца давањем индиректног права да пред националним судовима покрену поступак против држава које не поштују право Уније, без чега би се они морали прво обратити Комисији да у претходном поступку у сложеној и дуготрајној процедури евентуално примора државу која не поштује такво право Уније да одустане од таквог понашања. Током времена Суд правде је изградио критеријуме за подобност норми Уније за директно дејство: одредба мора бити јасна и прецизна за судску применљивост; одредба мора утврђивати безусловљену обавезу и обавеза мора бити потпуна и правно перфектна, а њено испуњење не сме зависити од каснијих мера Уније или држава чланица.⁶⁾

3. Могући институционални оквир

Институционални оквири сарадње наше земље и Европске уније могу бити разноврсни, имајући при том у виду досадашње правне форме које су коришћене за односе ове асоцијације и земаља нечланица. У овом погледу постоји цела једна пирамидална шема, на чијем врху (први степен) стоји чланство у овој асоцијацији, а на чијем дну (девети степен) стоји потпуно непреференцијални систем. Између ове две крајности стоји више могућих оквира сарадње, који се степенасто могу пети ка врху пирамиде - чланству у Унији.

Осми степен такве пирамиде представља Општа шема преференцијала ЕУ, као једностране повластице које Унија даје одређеним земљама нечланицама, што је био и случај са бившом СФРЈ.⁷⁾

Следећи седми степен такве пирамиде представља Споразум о сарадњи који је бивша СФРЈ имала са ЕЕЗ 1980. године, који и данас важи за Хрватску, БиХ и Македонију. Овај споразум садржи знатан једнострани преференцијални третман - практично бесцарински извоз индустријских производа и коришћење Опште шеме преференцијала, уз значајне концесије у трговини пољопривредним производима.

Шести степен ове пирамидалне сарадње представља Пакт стабилности за југоисточну Европу, коме припадају и наша земља и БиХ и Хрватска, а који садржи гаранцију ЕУ за отпочињање преговора за закључење Споразума о асоцијацији и стабилизацији (САС), који утврђују и динамику хармонизације домаћих прописа са прописима ЕУ и који је са ЕУ закључила недавно и Македонија (пети степен).

Четврти степен ове пирамиде представљају Уговори о успостављању зоне слободне трговине (трговина без царина), који обавезују на усклађивање царинских прописа.

Трећи степен ове пирамидне сарадње са ЕУ представљају посебни споразуми којима се треће земље везују за заједничку монету Еуро.

Други степен ове пирамиде представља Споразум о придруживању ("Европски споразуми"), који ЕУ има закључен са десет земаља Централне и југоисточне Европе (СЈЕ), и са Словенијом, које су већ поднеле захтев за чланство у ЕУ и који садрже на одређени начин гаранцију за улазак у чланство ЕУ, по испуњењу свих прописаних претпоставки и услова, укључујући и хармонизацију прописа. На основу овог Споразума ове земље већ имају зону слободне бесцаринске трговине са ЕУ у области индустријских производа, са значајним концесијама у трговини пољопривредним производима. Овим споразумима предвиђено је и усклађивање економског законодавства са законодавством ЕУ, као и финансијска и техничка помоћ и потенцијално стварање слободне трговине у

6. Више: *Вукадиновић*, нав. дело, стр. 58-67.

7. Више: *Г. Илић*, Систем опште шеме преференцијала Европске уније, прилог за округлисто "Право ЕУ", Удружење за право ЕУ, Београд, јун 1996.

области услуга. У овим споразумима ЕУ је прихватила *и*зв. *асиметрични реципроцитети* у неким областима односа са овим земљама - брже отварање свог тржишта према овим земљама него обрнуто.⁸⁾

4. Области права као могући предмет хармонизације

Регулатива ЕУ све до Уговора из Мастрихта простирала се практично само на област привреде, те је стога јасно да процес хармонизације права земаља чланица са правом ове асоцијације треба првенствено да обухвати област привредног законодавства. Ради се дакле о потреби да законодавство служи потребама практичног остваривања четири "велике слободе" на којима почива њено устројство: слобода кретања капитала, слобода кретања робе, слобода кретања људи и настањивања и слобода вршења услуга. За процес хармонизације и привредног законодавства трећих земаља са правом ЕУ важно је знати да се одређени део регулативе ове асоцијације примењује искључиво на њене чланице, што не обавезује треће земље док не постану чланице (такав је случај са уклањањем царина и квантитативних ограничења у спољнотрговинској размени). Отуда и земље које су пред вратима ЕУ (какав је случај са Словенијом) у доношењу нових привредних прописа имају метод двојне регулативе (одредбе које се примењују по ступању датог прописа на снагу и одредбе које се примењују кад та земља постане чланица Уније).

Одређивање области које требају да буду предмет хармонизације нашег права са правом ЕУ у суштини је извршено у тзв. Белој књизи број 2. о припремању придружених земаља централне и источне Европе за улазак у Европску унију, из маја 1995. године, која може у овом погледу да послужи као рецепт и за нашу земљу, иако она формалноправно још није у том институционалном статусу.⁹⁾

Бела књига није рецепт ни за једну конкретну земљу СЈЕ, а намењена је и другим државама које ће са ЕУ склопити споразуме о асоцијацији. Свака држава у основи сама бира темпо хармонизације, приоритете и редослед прилагођавања свог законодавства јединственом тржишту ЕУ. Бела књига се ограничава на део у основи привредног законодавства ЕУ, које се односи на конституисање и функционисање јединственог тржишта и његових институција, по чијим би се правилима, после прелазног периода, одвијала слободна бесцаринска трговинска размена. Карактер и домашај препорука Беле књиге најконкретније се виде из текста њеног Анекса, који следећи кључне елементе јединственог тржишта излаже

8. Више: *Б. Бабић*, Институционални проблеми у економској сарадњи СРЈ и ЕУ, у: Југославија и Европска унија, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996, стр. 11-23; *Драговић*, Искуства земаља Средње и Источне Европе са уговорима о придруживању са Европском унијом и могуће поуке за СР Југославију, у: исто, стр. 61-75.

9. Види: *Ковач-Појовић*, Прилагођавање привреде условима пословања на тржишту ЕУ, Институт економских наука, Београд, 1995, стр. 87-535; *Б. Ракић*, нав. дело, стр. 99-310.

препоруке у 23 области које су значајне за његово функционисање. Док се један број области односи на техничке стандарде и прописе и поједине секторске политике, са ширег привредно-системског становишта најважнији су делови о слободи кретања капитала, слободном кретању и сигурности (за потрошаче) индустријских производа, политика конкуренције, социјална политика, директни и индиректни порези и компанијско право.

Привредне области препоручене за хармонизацију у Анексу Беле књиге су:

- 1) Слободно кретање капитала,
- 2) Слободно кретање и сигурност индустријских производа,
- 3) Право конкуренције које обухвата регулативу којом се:
 - спречавају договори који ограничавају конкуренцију и злоупотребу доминантне позиције на тржишту,
 - спречава антиконкурентна државна помоћ предузећима,
 - обезбеђује контрола спајања предузећа, и
 - спречавају злоупотребе државних трговинских монопола, јавних предузећа и предузећа која уживају специјална или ексклузивна права,
- 4) Пољопривреда, са регулативом која садржи:
 - прописе који се тичу здравља биљака и животиња и исхране животиња,
 - прописе који се тичу тржишта пољопривредних производа (различита врста меса, јаја, воћа и поврћа, вина и деривата вина),
- 5) Социјална политика, са регулативом којом се обезбеђује:
 - једнакост мушкарца и жене,
 - координација шема социјалног осигурања,
 - здравље и сигурност на раду, и
 - одговарајућа радноправна заштита и обезбеђење одговарајућих услова на раду,
- 6) Заштита личних података,
- 7) Компанијско право (статусна питања и рачуноводство предузећа),
- 8) Учешће јавног (државног) сектора у правним пословима приватног права (јавне набавке - public procurement, les marches publics),
- 9) Индиректно и директно опорезивање,
- 10) Интелектуална својина,
- 11) Узајамно признавање професионалних квалификација,
- 12) Неки сегменти грађанског права и то:
 - грађанскоправна одговорност за штету проузроковану дефектним производима,
 - положај трговачких агената,
 - узајамно признавање пресуда у грађанским и трговачким стварима, и
 - одређивање права које се примењује на уговорне обавезе,
- 13) Енергетика, са регулативом која се тиче:
 - хидрокарбоната,
 - сигурности ускладиштене робе,

- транспарентности цена,
 - преношења струје и гаса кроз трансмисионе мреже,
 - нуклеарни сектор,
 - либеализације тржишта електричне енергије и гаса,
 - парних котлова,
 - садржине сумпора у одређеним течним горивима, и
 - штедње сирове нафте кроз коришћење у бензину компоненти горива које могу да је замене,
- 14) Заштита животне средине,
- 15) Финансијске услуге, које обухватају:
- финансијске установе,
 - хартије од вредности и берзанско пословање,
 - сузбијање прања новца, и
 - делатност осигурања,
- 16) Саобраћај, са регулативом којом су обухваћене све врсте транспорта и то како технички тако и уговорно-правни, фискални, сигурносни аспекти и сл.,
- 17) Царински систем,
- 18) Заштита потрошача,
- 19) Телекомуникације,
- 20) Аудио-визуелна техника - правни аспекти њеног коришћења.

На крају, посебно је значајно истаћи да је право Европске уније неутрално у односу на националне својинске режиме, те је државама чланицама у принципу дозвољена слобода избора властитог својинског режима. Наиме, оснивачки акт ЕУ изричито одређује да “ овај уговор ни у чему не прејудуцира својински режим у државама чланицама.”¹⁰⁾ Ово практично значи да ни приватизација у земљама чланицама ЕУ није орочена и није обавезна, иако је из економских разлога све обухватнија и продубљенија. С друге стране обавезна су правила која проишле из права слободне конкуренције и сузбијања монопола, а пошто је јавни сектор у основи монополског карактера то је он посредно у обавезној зони приватизације. За нас ово практично значи да је концепт наше приватизације и њен темпо у нашем аутономном поседу.

5. Домети хармонизације компанијског и берзанског права ЕУ

Хармонизација компанијског права и берзанског права ЕУ нема као своју циљну функцију потпуну унификацију прописа из ових правних области, који би се као наднационални примењивали у свим државама чланицама. Напротив, хармонизација има за своју функцију усклађивање или координацију решења у националним прописима или тражење еквивалентних решења уз задржавање

10. Уговор о оснивању Европске економске заједнице (Римски уговор), чл. 222.

разлика. И овако постављени циљеви нису, нажалост, у овим областима увек лако остваривани, а каткад се нису ни остварили до данашњих дана и поред вишегодишњих покушаја (неуспех са усвајањем тзв. Пете директиве о партиципацији запослених, неуспех у усвајању Статута тзв. Европске компаније, неуспех у хармонизацији стечајног права и слично). Разлози за ово су вишеструки и крећу се најчешће око немогућности компромиса различитих националних приступа или решења. Отуда су законодавни органи ЕУ морали често да воде рачуна о политичкој прихватљивости понуђених решења у државама чланицама, што је већ само по себи разводњавало конзистентност концепта и степен хармонизације. Чест је стога случај *изв. мултиваријантног приступа*, односно *примене система одлука*, чиме је остављен простор државама чланицама да примењују своја национална решења која су често доста различита. Кад се овом дода и чињеница да примена прописа које доноси законодавни органи у државама чланицама често пати од недоследности и неуједначености, онда је разумљиво и незадовољство свих релевантних структура ЕУ степеном и динамиком хармонизације и компанијског и берзанског права.

Ипак, све ово не значи да се са хармонизацијом компанијског и берзанског права није доста одмакло. Напротив, бројност донетих директива, које често садрже и потпуно унификована решења која не остављају опције за националне законодавце, што је значајан нуклеус униформних решења (хармонизација се у овим доменима изједначава са унификацијом), гаранција је да ће овај процес бити настављен и свакако убрзан. Истина, број питања која су унифицирана техником тзв. потпуне хармонизације није баш завидан, али није ни за потцењивање. При овом треба увек имати у виду да циљеви стварања асоцијације ЕУ диктирају и степен и обим и технику хармонизације, што значи да се хармонизација врши само “у мери у којој је то неопходно за функционисање заједничког-унутрашњег тржишта.” Како ЕУ од чисто економске заједнице постаје све више и политичка заједница, то ће и имплементација ових циљева бити могућа њиховим ширим схватањем, те дакле и ширењем домена хармонизације и квалитета хармонизације.

У области компанијског права до сада су усвојене следеће директиве:

- прва директива¹¹⁾ (са садржајем: прво, прописивање докумената и података који се морају регистровати и публиковати и бити доступни јавности; друго, услови за правну ваљаност правних послова изван оквира овлашћења заступника друштва и изван предмета пословања; и треће, ништавост уписа компаније у регистар;
друга директива¹²⁾ (националне државе чланице ЕУ имају своје законске којима регулишу акционарска друштва тако да је овом директивом

11. Прва директива ЕУ 68/151 из 1968. године о координацији правила заштите интереса акционара (чланова) и трећих лица, признатих од држава чланица у компанијама у оквиру значења другог параграфа члана 58. Римског уговора, у циљу чињења ове заштите еквивалентном у ЕУ (ОЈ No. 1968, L. 65/8).

извршено хармонизовање само неких питања у вези акционарских друштава, док је ипак већина регулативе овог друштва остала на националном нивоу - директива регулише оснивање овог друштва, капитал, садржину статута);

- трећа директива¹³⁾ (регулише питање фузија акционарских друштава);
- четврта директива¹⁴⁾ (сврха директиве је обезбеђење доступности - објављивања и депоновање у регистру - потребних информација у вези финансијског стања друштва ради једнаке заштите интереса поверилаца и акционара.);
- шеста директива¹⁵⁾ (регулише поделе акционарских друштава-тзв. чисте поделе и комбиноване поделе-фузије);
- седма директива¹⁶⁾ (регулише питање консолидованих рачуна у групи друштава и интегрални је део Четврте директиве, која регулише годишње рачуне ових друштава);
- осма директива¹⁷⁾ (прописује мере хармонизације у погледу лица одговорних за: контролу годишњих рачуна привредних друштава и верификацију да су извештаји управе конзистентни са њима; контролу консолидованих рачуна и верификацију конзистентности консолидованих годишњих извештаја група друштава, у свим случајевима када је прописима ЕУ потребна њихова ревизија);
- једанаеста директива¹⁸⁾ (одређује податке које мора објавити филијала основана на територији ЕУ, без обзира да ли су оснивачи из државе чланице или треће државе - циљ Директиве је да обавеза публиковања из Прве директиве, као и Друге, Четврте и Седме, буде протегнута и на филијале);

12. Друга директива ЕУ 77/91 из 1976. (децембар) године о координацији заштите интереса чланова и трећих лица прихваћене од држава чланица за компаније у оквиру значења члана 58. Римског уговора, у погледу оснивања јавних компанија и одржања и промене капитала, у циљу чињења ове заштите еквивалентном (ОЈ 1977, No. L. 26/1). Незнатно је допуњена 1992. године. Види: *Denecker, La deuxième directive...*, *Revue des sociétés* 1/77, стр. 661-679; *Јанковић*, Оснивање акционарских друштава у земљама ЕУ, у: *Право ЕУ*, Београд, 1998, стр. 277-285; *Вукадиновић*, нав. дело, стр. 172-173.
13. Трећа директива ЕУ 78/855 из 1978 базирана на чл 58. Римског уговора везано за фузије јавних компанија (ОЈ 1978, No. L. 295/36).
14. Четврта директива ЕУ 78/660 из 1978 базирана на чл. 54. Римског уговора о годишњим рачунима неких компанија (ОЈ 1978, No. L. 222/11.). Амандирана је: 83/ 349, 84/569, 9/ 90/ 604. и 9/90/605.
15. Шеста директива ЕУ 82/891 из 1982. базирана на чл. 54. Римског уговора у вези поделе јавних компанија (ОЈ 1982, No. L. 378/47).
16. Седма директива ЕУ 83/349 из 1983 базирана на чл. 54. Римског уговора о консолидованим рачунима (ОЈ 1983. No. L. 193/1). Амандирана: 9/ 90/ 604.
17. Осма директива ЕУ 84/ 253 из 1984. базирана на чл 54. Римског уговора о одобравању од овлашћених лица рачуноводствених докумената (ревизија) - ОЈ 1984, No L 126/28.
18. Једанаеста директива ЕУ 89/ 666 из 1989. о обавези објављивања одређених података од стране филијала отворених у ЕУ од неких форми компанија за које је меродавно право друге државе (ОЈ 1989. No. L 395/36).

- дванаеста директива¹⁹⁾ (регулише једночлано друштво са ограниченом одговорношћу).

У области берзанског права донете су следеће директиве:

Прво, Директива 89/298 о усклађивању захтева за састављање, објављивање и дистрибуцију проспекта који се мора објавити када се преносиве хартије од вредности јавно нуде.²⁰⁾

Друго, Директива 79/279 о усклађивању услова за пријем хартија од вредности на званични берзански листинг.²¹⁾

Треће, Директива 80/390 о координирању захтева за састављање, дистрибуцију и објављивање информација о хартијама од вредности које треба да се приме на званични берзански листинг.²²⁾

Четврто, Директива 82/121 о информацијама које компаније морају редовно објављивати уколико су њихове акције укључене на званични берзански листинг.²³⁾

Пето, Директива 88/627 о информацијама које се морају објавити о томе ко има власништво или право располагања већинским уделом у котираним компанијама.²⁴⁾

Шесто, Директива 89/592 о усклађивању регулативе insider dealing-a.²⁵⁾

Седмо, Директива 93/22 о инвестиционим услугама у области хартија од вредности.²⁶⁾

Осмо, Директива 93/6 о финансијском бонитету инвестиционих друштава и кредитних институција.²⁷⁾

девето, 85/611 о усклађивању закона, правила и административних одредби које се односе на друштва за колективно инвестирање у преносиве хартије од вредности (UCITS).²⁸⁾

десето, 91/308 о спречавању употребе финансијског система за прање новца.²⁹⁾

19. Дванаеста директива ЕУ 89/ 667 из 1989 о једночланом друштву са ограниченом одговорношћу (ОЈ No. L 395/40).

20. Директива ЕУ 89/ 298 из 1989, објављена у: ОЈ 1989, No. L 124/8.

21. Директива ЕУ 79/ 279 из 1979, објављена у: ОЈ 1979, No. L 66/21. Амандирана: 82/148 (ОЈ. 1982. No. L 62/22).

22. Директива ЕУ 80/ 390 из 1980, објављена у: ОЈ. 1980, No. L 100/1. амандирана: 82/148 (ОЈ. 1982, No. L 62/22), 87/345 (ОЈ. 1987, No. L. 48/26), 90/211 (ОЈ. 1990, No. L 112/24).

23. Директива ЕУ 82/ 121 из 1982, објављена у: ОЈ. 1982, No. L 48/26.

24. Директива ЕУ 88/ 627 из 1988, објављена у: ОЈ 1988, No. L 348/62.

25. Директива ЕУ 89/ 592 из 1989, објављена у: ОЈ 1989, ОЈ. No. L 334/30.

26. Директива ЕУ 93/ 22 из 1993, објављена у: ОЈ 1993, ОЈ. No. L 141.

27. Директива ЕУ 93/ 6 из 1993, објављена у: ОЈ 1993, ОЈ. No. L 141.

28. Директива ЕУ 85/ 611 из 1985, објављена у: ОЈ 1985, ОЈ. No. L 375/ 3. Амандирана: 85/ 612 (ОЈ. 1985. No. L 375/19) и 88/ 220 (ОЈ. 1988, No. L 100/ 31).

29. Директива ЕУ 91/ 308 из 1991, објављена у: ОЈ 1991, No. L 166.

6. Домаће привредно законодавство и законодавство ЕУ

У условима недонете политичке одлуке о односу према ЕУ, и поред формирања Комисије за хармонизацију нашег привредног права са правом ЕУ већ 1998, те у условима економских санкција, тешко је очекивати да је наше привредно законодавство прешло неку озбиљнију фазу усклађености са законодавством ЕУ. Сада након донете политичке одлуке о уласку наше земље у ЕУ као стратешком циљу, природно је и логично да се наше институције (од струковних до политичких) системски позабаве овим послом, а не само спорадично. Одређене обавезе, за сада политичког а не и правног карактера, на овом плану преузете су приступањем наше земље Пакту стабилности за југоисточну Европу.³⁰⁾ Наша земља, за сада, будући да није са ЕУ закључила тзв. Споразум о асоцијацији и сарадњи, као што је то случај са Словенијом и Македонијом, нема правну обавезу за усклађивање својих прописа са прописима ЕУ, што јој на одређени начин релаксира приступ овом послу.

Ипак, ово не значи да се ни до сада није ништа озбиљније урадило на овом плану. Основни привредни закон - *Закон о предузећима*, без обзира на време у коме је донет и околности у којима је донет, је изузетно високог нивоа хармонизованости, у поређењу са одговарајућим директивама ЕУ и степеном хармонизације предмета његове регулативе и у самој ЕУ (имајући у виду да и у ЕУ постоје национални закони о трговачким друштвима или компанијски закони, који регулишу бројна питања из предмета регулативе ових закона на националном нивоу, а за која не постоји обавеза хармонизације). Регулатива четири класичне форме привредних друштава (ортачко, командитно, друштво с ограниченом одговорношћу и акционарско друштво) у овом закону, када се упореди са регулативом из одговарајућих цитираних директива ЕУ и са решењима појединих националних закона, може да издржи све добронамерне критичке судове и не захтева, осим разумљивих појединачних интервенција, озбиљније системске дораде. Овакав став према овом закону има званично и Светска банка и водећа америчка невладина специјализована консултантска организација USAID (ангажована у Црној Гори, која од важнијих савезних привредних закона након таквог става ове организације није једино приступила доношењу овог закона, као и у Републици Српској, која је преузела практично овај наш закон). Једини озбиљнији захват у наш Закон о предузећима након спроведеног (или поодмаклог) приватизационог поступка треба извршити на плану уклањања регулативе која се односи на друштвено и јавно предузеће и тиме преименовање овог закона у Закон о привредним друштвима.

И док је Закон о предузећима пример усклађености са регулативом ЕУ, дотле су Антимонополски закон и Закон о хартијама од вредности примери неусклађености са одговарајућим директивама ЕУ, што у овом тренутку и не мора

30. Самит у Букурешту крајем 2000. године. Види текст Пакта у: Ривија за европско право, 2-3/99, стр. 129-144.

да буде толико важно због непостојања правне обавезе усклађивања, али је важно због заостајања за потребама времена и потребама развоја тржишта хартија од вредности и сузбијања монополских положаја. Ништа није боља ситуација ни са законима који регулишу банке и осигуравајуће организације. С друге стране, кад је о стечају и банкротству реч, ЕУ није ништа озбиљније урадила на плану хармонизације, али ту наше законодавство озбиљно заостаје за потребама времена и тржишта, као и достигнутим стандардима ове регулативе на националним нивоима. Критична и недорасла регулатива је и у области јавних набавки, либерализације тржишта енергије и гаса, заштите животне средине, царинског система, телекомуникација и заштите потрошача.

7. Закључне опсервације

Да ли јачање наше институционалне везе са ЕУ треба дићи на виши ниво и у контексту тога да ли треба вршити хармонизацију нашег, пре свега привредног законодавства, са законодавством ЕУ? Да ли је ово заправо израз потребе или нужности или је ово евентуално израз помодарства?

Одговор на први део овог питања налази се наравно у сфери политичког одлучивања, али је извесно да он има дубоко економско утемељење. Прво, ЕУ је данас највеће тржиште у свету и у светском увозу и извозу учествује са преко 50%. Друго, тржишни потенцијал ЕУ треба посматрати и као високо интегрисани и хомогенизовани простор. Треће, ЕУ је без сумње највећи спољнотрговински партнер Југославије. Четврто, нови институционални поредак - Светска трговинска организација знатно сужава класичан појам економске суверености и регулише све кључне елементе привредног законодавства у пословању са светом. Пето, у свету су процеси глобализације тржишта капитала успоставили нови финансијски поредак, који уређује правила понашања на финансијском тржишту и шире. Све су ово разлози који говоре у прилог потребе јачања наше институционалне везе са ЕУ, што наравно претпоставља и одређену хармонизацију нашег привредног законодавства са законодавством ове економско-политичке асоцијације.³¹⁾

Кад је о другом делу овог питања реч - хармонизацији права, посебно привредног законодавства, онда одговор не може бити једносмеран и једнозначан. Наиме, у овом тренутку степен наше институционалне везе са ЕУ не ствара за нас правно посматрано обавезу да се том чину приступи. Ова позиција је у неку руку за нас и повољна јер нам отвара и нешто шире могућности са становишта сагледавања наших интереса. С друге стране, пошто само највиши степен инсти-

31. Више: *Ковач*, Значај Европске уније у економским односима Југославије са иностранством, у: као под 8, стр, 25-36; *Т. Појовић*, Европска опција Југославије: обострани стратешки интерес Европске уније и Југославије, у: Прилагођавање привреде условима пословања на тржишту Европске уније, Институт економских наука, Београд, 1995, стр. 24- 40.

туционалне везе са ЕУ - чланство - ствара обавезу на потпуну хармонизацију сходно достигнутом нивоу хармонизације права у самој ЕУ, а како је то за нас и по оптимистичким прогнозама бар период од једно десет година, то нам остаје да се на одговарајући начин организујемо, у мери у којој на то ми можемо да утичемо, како бисмо најбоље заштитили и властите интересе. Како је ЕУ прокламовала *принцип изв. регионалног приступа* то би нашу позицију свакако јачали кроз стварање неке форме *Балканске уније*, са земљама бивше СФРЈ и неким другим земљама из окружења. Нашу позицију свакако бисмо јачали и ако бисмо у оквиру такве уније или пак на билатералној основи успоставили *зону слободне трговине* (где би чланице уклањале царинске баријере у међусобној трговини, али би задржавале слободу вођења сопствене спољнотрговинске политике према нечланицама) или и *царинску унију* (где би чланице уз уклањање царинских баријера у сопственој трговини преузеле и обавезу да воде заједничку спољнотрговинску политику према нечланицама). На овај начин извршили бисмо и делимичну хармонизацију одговарајућих привредних прописа на регионалној основи, што би олакшало (и смањило трошкове) испуњавање претпоставки за јачање институционалне везе са ЕУ. Најзад, и сама опција за хармонизацију нашег права са правом ЕУ не сме бити сама себи сврха, већ првенствено у функцији економских потреба веће ефикасности и конкурентности наше привреде.

Кад је пак о правном аспекту хармонизације реч, онда за то постоје и посебни разлози. Прво, чињеница је да су чланице ЕУ земље са најреспектабилнијом правном традицијом и културом (заснованом на римском праву и његовој рецепцији), те је ослањање на тај извор и ствар престижа и уласка у токове правне цивилизације. Друго, чињеница је да је тај правни систем показао своју виталност и продорност. Најзад, треће, чињеница је да су све земље из нашег ближег или даљег окружења (за сада све нечланице ЕУ, али са јачим или слабијим степеном институционалне везе) изабрале пут хармонизације пре свега свог привредног законодавства са законодавством ЕУ, те нам није потребна легитимација “сирка тужног међу вихореве,” како би наш песник рекао.³²⁾

И кад се да позитиван одговор на питање хармонизација да или не, то не значи да правна теорија и струка не треба да трага за другим потребним одговорима. Хармонизација ни у ком случају не значи одрицање од домаћег законодавства уопште, а тиме и привредног посебно. То ни после више од четрдесет година постојања ове асоцијације није случај са њеним чланицама. И тамо где је хармонизација услов за јачање наше институционалне везе са овом асоцијацијом не треба бити “већи католик од папе”, чему смо често склонили. Познато је да су и многе чланице ове асоцијације у усклађивању свог законодавства са законодавством асоцијације на све могуће начине настојале да сачувају своје специфичности и своја позитивна искуства, у чему су углавном успевале. Области хармонизације дефинисане су тзв. Белом књигом бр. 2, што може послужити као узор, али и не као правило без изузетка. И хармонизација домаћег права са правом ЕУ мора бити креативни (не “новоресавски”) и стручни посао, који претпостав-

ља добро познавање и слова и духа и једног и другог права, као и на тој основи креиране судске и пословне праксе. Европска култура и цивилизација, посебно правна, неповратно би изгубиле у својој престижности и богатству различитости, ако би се ван граница дефинисаних циљем ове асоцијације, и утапањем националних особености, некритички ширио домен хармонизације права, као што би на другој страни националне економије ако до потребног домена хармонизације не би дошло биле угушене изолационизмом властитих регула цементираних на таласима националних романтизама.

32. Историја, нажалост, на овим просторима није најбоља учитељица живота ни у овом погледу. Југославија ће и овога пута и на овом плану морати да прође пут којим је једном прошла. Од више трговачких законика дошла је до једног, да би након нестанка бивше СФРЈ поново од једног трговачког законодавства дошла до више доста различитих трговачких законодавстава, чијом би хармонизацијом поново дошло до усаглашеног и усклађеног пре свега привредноправног оквира, који би требало да олакша прекоранични промет роба, вршења услуга, људи и капитала, као “четири велике слободе” које су темељи права ЕУ. Тако је први кодификациони акт из области трговачког права донет у Србији - Еснафска уредба из 1847. године. Након тога донет је низ других прописа из области трговачког права, од којих је без сумње најважнији Трговачки законик из 1860. године, који је донет под утицајем француског Code de commerce (представља у ствари скраћени превод овог законика). У Хрватској (без Далмације), Славонији, Војводини и Међумурју важио је хрватско-угарски Трговачки законик из 1875. године који је урађен по угледу на аустријски Трговачки законик. У Босни и Херцеговини важио је босанско-херцеговачки Трговачки законик донет 1883. године, и то по угледу на хрватско-угарски Трговачки законик (1875). У Словенији и Далмацији важило је аустријско трговачко право. У Црној Гори донет је 1910. године Трговачки законик, по угледу на српски Трговачки законик. На подручју Македоније, после 1912. године, примењивао се српски Трговачки законик.

Према томе, наша земља пре уједињења, што се тиче трговачког права (исто важи и за грађанско право), била је издељена на више правних подручја (тзв. правни партикуларизам), што је било сметња развоју трговине, те се одмах након стварања прве Југославије кренуло и у стварање јединствене правне регулативе (Закон о заштити индустријске својине - 1922. године, Закон о оснивању акционарских друштава - 1922. године, Закон о меници - 1929. године, Закон о чеку - 1929. године, Закон о стечају - 1929. године, Закон о сузбијању нелојалне утакмице - 1930. године, Закон о радњама - 1931. године и др.). Посебно значајна решења, иако никад није ступио на снагу, садржао је југословенски Трговачки закон из 1937. године (са одредбама о трговцима и трговачким друштвима, али не и о трговинским пословима).

Након нестанка бивше СФРЈ све њене чланице донеле су своје самостално привредно законодавство, где свакако водећу улогу играју закони о трговачким друштвима (Словенија - 1993, Хрватска - 1993, Македонија - 1996, СРЈ - 1996, Република Српска - 1998, БиХ - 1999), што је на овим просторима већ било виђено.

